

BURDUR İLİ AĞIZLARININ ORTAK KARAKTERİSTİK SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

Osman YILDIZ*

Özet

Hızlı sanayileşmenin oluşturduğu nüfus hareketleri, okuma yazmanın yaygınlık kazanması, köylerden kentlere yönelen göçler ve televizyon, radyo, gazete vb. kitle iletişim araçları; maalesef, ağızlar üzerindeki tahribatını hızla sürdürmektedir. Bu yüzden henüz ele alınmamış Türkiye Türkçesi ağızları üzerinde araştırma ve incelemelerin bir an önce yapılması, Türkoloji alanı için son derece önemlidir. Türkçenin iyi anlaşılabilmesi ve gelecek nesillere iyi bir şekilde aktarılabilmesi için sadece yazı dilimizi bilmemiz yeterli değildir. Ayrıca onunla aynı kökene dayanan yerel konuşma biçimleri olan ağızlarımızı (Demir, 2002, s. 105-116) da iyi bilmemiz gerekmektedir. Bunu da Türkiye Türkçesi ağızlarının bilimsel olarak incelenmesiyle gerçekleştirebiliriz. İşte, bu düşüncelerle Burdur ili ağızları üzerinde çalışmaya karar verdik. Bu kararı almamızda Burdur ili ağızları üzerinde hâlihazırda bilimsel düzeyde ciddi bir çalışmanın yapılmamış olması en önemli etken oldu. Bu makalede, Türkiye Türkçesi ağızlarına katkı sunmak amacıyla hazırladığımız *Burdur İli Ağızları (Gramer-Metin-Sözlükler)*¹ adlı araştırma ve inceleme çalışmasında tespit ettiğimiz Burdur ili ağızlarının en belirgin ses bilgisi özellikleri üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi ağızları, Burdur ili ağızları, ses bilgisi, karakteristik özellikler.

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, osmanyildiz@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2250-0260.

¹ Bu çalışma, V. Kartalcık ile ortaklaşa yapılmıştır; ancak yayımlanmamıştır.

THE COMMON PHONETIC CHARACTERISTIC PROPERTIES OF THE DIALECTS IN BURDUR PROVINCE

Abstract

The population movements created by fast industrialization, prevalence of literacy, migrations from villages to cities, mass media like television, radio, newspaper etc., keep the destructions on dialects. That's why it is extremely important for the branch of Turkology that the researches and investigations have to be done as soon as possible on the dialects of Turkey Turkish. It is not enough to know only the writing language to understand Turkish very well and to pass it down from generation to generation. Also we have to know the dialects, which are the local ways of speaking based on the same origin with Turkish. And we can achieve this by conducting scientific researches on the dialects of Turkey Turkish with these thoughts. The most important factor for deciding to make a research on the dialects in Burdur province was that any of a serious work at a scientific level has been done yet. In this article, we will focus on the most prominent phonetic features of the dialects in Burdur province, which we detected in our study, named "the dialects in Burdur province (grammar-text-dictionaries)" to contribute the dialects of Turkish in Turkey.

Keywords: Turkey Turkish dialects, dialects in Burdur province, phonetics, characteristic features.

Giriş

Burdur ili, Akdeniz Bölgesi'nde, coğrafi olarak Göller Bölgesi adı verilen bölgede yer alır. İli, 36° 51' 37" 49' kuzey enlemleri ile 29° 22' ve 30° 53' doğu boylamları sınırlandırmaktadır. İl, doğu ve güneyinden Antalya, batısından Denizli, güneybatısından Muğla, kuzeyinden Afyonkarahisar, kuzeydoğusundan ise Isparta ile çevrilidir.

Tarihi Neolitik devre kadar giden ilde Türk varlığı 1075 yılında başlar. Hamitoğulları Beyliği'nin Isparta'yla birlikte en önemli merkezlerinden olan Burdur, doğudan gelen Türkmenlerin meskûn olduğu bir yöredir (Tuğlacı, 1985, s. 66). Burdur hakkında tarihî kaynaklar ve yer adları göstermektedir ki Burdur tam bir Oğuz şehridir ve yöre ağızlarının oluşumunda burayı mesken tutmuş Bayındır, Büğdüz, Çavdır, Döger, İğdir, Kayı, Yazır, Yıva ve Yüreğir boyları etkili olmuştur (Sümer, 1999, s. 256-258, 317; Gülensoy, 1979, s. 73-98; Kurgun, 2005, s. 261-266).

Türkiye Türkçesi ağızları içerisindeki yeri, L. Karahan'ın eserinde (1996, s. 150-151) "Batı Grubu ağızlarının I. Alt Grubu" olarak gösterilen Burdur ili ağızlarını müstakil olarak inceleyen bilimsel anlamda ciddi herhangi bir çalış-

ma henüz yapılmış değildir. Bu ağız, daha çok bölge ağızları üzerinde yapılan çalışmalar içinde ele alınarak değerlendirilmiştir.

Türkiye Türkçesi ağızlarına katkı sunmak amacıyla hazırladığımız *Burdur İli Ağızları (Gramer-Metin-Sözlükler)* adlı çalışmada² yöre ağızları ile ilgili olarak tespit ettiğimiz en belirgin ses bilgisi özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler

Burdur ili ağızlarında kullanılan ünlülerde büyük bir çeşitlilik görülür. Ölümlü dildeki ünlülerin yanı sıra türlü ses etkileriyle oluşmuş [á], [â], [ã], [a], [ê], [ä], [ë], [i], [î], [ô], [ó], [ö], [û] alofon ünlüler de vardır. Bu ünlülerin nitelikleri ve kullanımları şöyledir:

[â]: /a-/e/ arası, düz, geniş, yarı ön bir orta damak ünlüsüdür; genellikle dış ünsüzleri ile /y/ ön damak ünsüzünün yanında yer alır. Ön, iç ve son seslerde bulunur: *âyân* “ayağın” (35/7); *anlaşmışlar* “anlaşmışlar” (4/46), *hâni* “hani (69/26); *antałyā* “Antalya’ya” (1/54), *ovayā* “ovaya” (2/37).

[â]: /a-/ı/ arası, düz, yarı dar bir ünlüdür; genellikle dış ünsüzleri ile /y/ ön damak ünsüzünün yanında yer alır. İç ve son seslerde bulunur: *burāya* “buraya” (52/7), *gādā* (<< Ar. kadar) “kadar” (74/31); *garā* “kara” (26/13), *parā* (<< Far. pāre) “para” (74/34).

[ã]: /a-/o/ arası, geniş, yarı yuvarlak bir ünlüdür; genellikle dudak ünlü ve ünsüzleri komşuluğunda meydana gelir. İç ve son seslerde bulunur: *bābalarına* “babalarına” (9/21), *çuvāl* (<< Far. cuvāl) “çuval” (29/48); *pompā* (< İt. pompa) “pompa” (39/35), *sōnā* “sonra” (28/56).

[a]: /a-/u/ arası, yarı dar, yarı yuvarlak bir ünlüdür; genellikle dudak ünlü ve ünsüzlerinin komşuluğunda oluşur. İç ve son seslerde bulunur: *o-zqman* (<< Ar. zemān) “o zaman” (18/8), *sobā* (<< Mac. Szoba) “soba” (38/13); *onā* “ona” (27/56), *ulā* “ulan” (32/53).

[ê]: /e-/i/ arası, daralmış, yaygın söyleyişle *kapalı /e/* (è) olarak bilinen bu ünlü, en eski metinlerden itibaren görülen bir sestir (Yılmaz, 1991, s.151-165): *êyi* “iyi” (41/18), *gece* “gece” (23/18), *yétmiş* “yetmiş” (63/45), *dè-* “demek” (4/45). Ünlünün bölge ağızlarındaki kullanımı kurallı ve düzenli değildir. Anlam farkı yaratmadığı için bölge ağızları açısından ünlünün fonem değeri bulunmamaktadır. Eskicil olarak *kapalı /e/* ile telaffuz edilen bir ke-

² Çalışmada yörenin bütün ilçelerinden derlenmiş 80 metin bulunmaktadır. Bu metinlerin bir kısmı benim tarafından bir kısmı da Kartalcık tarafından derlenmiştir. Derlemeye öğrencilerimiz N. Karahan ve İ. Gümüş de katılarak yardımcı olmuşlardır. Yine öğrencimiz A. O. Yalkın da derlenen bu metinleri klasik yöntemle kulağa dayalı olarak çeviri yazıya aktarmıştır. Bu makale, söz konusu çalışmanın tarafıma hazırlanmış olan ve sesler, ses uyumları ile tarihî süreç içerisinde kelimelerde görülen ses hadiseleri kapsamında oluşturulan “Ses Bilgisi” bölümünden üretilmiştir.

lime, yörede farklı konuşmacıların ağızında bazen /e/ bazen de /i/ ünlüleriyle de telaffuz edilebilmektedir: *èyi* (34/1) ~ *eyi* (8/3) ~ *iyi* (1/29), *gèce* (23/18) ~ *gece* (16/22) ~ *gice* (40/15), *dè-* (4/45) ~ *de-* (3/39) ~ *di-* (5/6). Bu nöbetleşmelere aynı kişilerin ağızında bile rastlamak mümkündür. Örneğin Altınyayla ilçesinde bir konuşmacının (Makbule Sancar) ağızında “yabancı” anlamındaki “el” kelimesi, hem [è]’li hem de /i/’lidir: *èl* (9/3) ~ *il* (9/2).

Bunun yanında dış ünsüzleri ile /y/ ön damak ünsüzünün yanındaki /e/ ünlüsünün daralmaya uğraması sonucu oluşan *kapalı /e/ örnekleri de bulunmaktadır. Bu örneklerle kelimelerin ön, iç ve son seslerinde tesadüf edilir: èlmasları* “elmas” (17/8), *èyàlet* “eyalet” (4/1); *sormèyen* “sormayayım” (31/60); *incè* “ince” (43/12), *yanè* “yani” (2/1).

[ä]: Açık /e/; normalden açık, yarı uzun bir ünlüdür. Düzenli olmamakla birlikte bazı kelimelerin ön ve iç seslerinde bulunur: *äsgi* “eski” (6/3), *äzdilè* “ezdiler” (61/6); *gälin* “gelin” (69/66), *säs* “ses” (50/7).

[ê]: /e/-/ö/ arası, geniş, yarı yuvarlak bir ünlüdür; genellikle dudak fonemlerinin yanında meydana gelir. Ön, iç ve son seslerde bulunur: *èvü* “evi” (60/35); *dèvlet* (<< Ar. devlet) “devlet” (48/31); *böle* “böyle” (10/34), *döve* “döve döve” (23/23).

[i]: /i/-/ü/ arası, düz, dar, yarı ön bir ünlüdür; genellikle dış ünsüzleri ile /y/ ön damak ünsüzünün yanında meydana gelir. İç ve son seslerde bulunur: *acıy-yö* “acıyor” (80/4), *çıkacak* “çıkacak” (8/57); *ayrı* “ayrı” (8/47), *hanı* “hani” (63/9).

[î]: /i/-/u/ arası, dar, yarı yuvarlak bir ünlüdür; genellikle iç seslerde ve dudak fonemlerinin yanında bulunan bir ünlüdür: *bıçak* “bıçak” (36/50), *çamır* “çamur” (5/1), *davil* (<< Ar. tabıl) “davul” (3/29), *yāmır* “yağmur” (41/24); *tavî* (← Far. tāv) “tavi” (5/45).

[î]: /i/-/ü/ arası, dar, hafifçe yuvarlaklaşmış bir ünlüdür; genellikle dudak ünlü ve ünsüzlerinin komşuluğunda yer alır. Ön, iç ve son seslerde bulunur: *içün* “için” (80/61), *ik-üş* “iki üç” (69/41); *bilüyösañ* “biliyorsan” (3/33), *evimizde* “evimizde” (24/41).

[ó]: /o/-/ö/ arası, geniş, yuvarlak, yarı ön bir ünlüdür; genellikle dış ünsüzlerinin yanında meydana gelir. Ön, iç ve son seslerde bulunur: *öldun* “oldun” (35/29); *alıyöz* “alıyoruz” (12/37); *gitmèyó* “gitmiyor” (35/64).

[ö]: /o/-/u/ arası, yuvarlak, yarı dar bir ünlüdür; genellikle dış ünsüzlerinin yanında yer alır. Ön, iç ve son seslerde bulunur: *örmana* “ormana” (22/8); *çöban* (<< Far. çübān) “çoban” (18/32); *dolduruyó* “dolduruyor” (27/6).

[ö]: /ö/-/ü/ arası, yuvarlak, yarı dar bir ünlüdür; genellikle dış ünsüzlerinin komşuluğunda meydana gelir. Ön ve iç seslerde bulunur: *öle* “öyle” (2/21),

öretmen “öğretmen” (63/5); *böyük* “büyük” (62/10), *döyüp* “dövüp” (28/25).

[ú]: /u/-/ü/ arası, dar, yuvarlak, yarı ön bir ünlüdür; genellikle dış ünsüzlerinin yanında yer alır. İç ve son seslerde bulunur: *goyún* “koyun” (1/31), *vurúyru* “vuruyor” (18/14); *māsulú* (← Ar. mahşul) “mahsulü” (22/35).

2. Geniz Ünlüleri

/m/, /n/, /ŋ/ ünsüzlerinin büzülme, derilme ve erime hadiseleri sonucunda kaybolması ve genizlik vasıflarını yanlarındaki ünlülere aktarmasıyla [ã], [ẽ], [ĩ], [ĩ̃], [õ], [õ̃], [ũ], [ũ̃] *geniz ünlüleri* ortaya çıkar (Yıldız, 2016, s. 1-24): *bāa* “bana” (50/20), *yukardā* “yukarıdan” (27/93); *bē* “ben” (72/13), *sē* “sen” (30/66); *görüyasūz* “görüyorsunuz” (23/17), *yanğī* “yangın” (56/25); *ōrēsī* “öğrensın” (51/22), *yēŋ-gālñī* “yeni gelinim” (55/35); *ōa* “ona” (50/18), *sōra* “sonra” (72/35), *sō* “sonra” (29/5); *ōüne* “önüne” (23/46); *mūar* “pınar” (13/9), *onū* “onun” (8/36); *gū* “gün” (75/19), *yū* “yün” (12/32).

3. Birincil Uzun Ünlüler

Türk dilindeki birincil uzun ünlüler üzerine yapılmış belli başlı çalışmalara (Tekin, 1975; Tuna, 1988, s. 213-282; Korkmaz, 1995, s. 443-458) bakıldığında yöre ağızlarındaki şu kelimelerde birincil uzun ünlülerin -düzenli olmamakla birlikte- muhafaza edildiği görülür: *āş* “aç” (45/36), *bēş* (45/13), *bū* (39/13), *dāş* “taş” (17/25), *dē-* (14/86), *dōrT[ü]* (34/25), *gāl-* “kalmak” (80/61), *gēt-* (36/2), *gōy* “gök” (80/61), *ō* (39/11), *ōl-* (14/156), *ōn* (30/15), *sōr-* (74/32), *tōz* (26/50), *ūş* “uç” (364/14), *vār* (73/18), *yēr* (80/61), *yōk* (76/30), *yōl* (74/8), *yūz* “yüz sayısı” (72/8).

4. İkincil Uzun Ünlüler

Yöre ağızlarında erime, büzülme, derilme, geçişme/karışma, ünsüz yitimi, vurgu ve tonlamaya bağlı olarak *ikincil uzun ünlüler* bolca kullanılır. Bunlar, özellikle /ğ/, /h/, /r/, /l/, /y/, /v/ gibi seslerin yanlarındaki ünlülerin açıklığı içinde kaybolmaları sonucu iki veya üç sesin birleşmesiyle oluşur: *dōru* “doğru” (30/72), *ğadā* (<< Ar. kadar) “kadar” (1/60), *gözē* “güzel” (79/2); *āklanır* “ayıklanır” (27/26), *bārsak* “bağırsak” (45/27), *sāncaç* “salıncak” (35/31); *aşşā* “aşağı” (1/8), *çocū* “çocuğu” (10/4), *tū* “tüyü” (12/42); *n’ēdecez* “ne edeceğiz” (2/40), *n’ölcek* “ne olacak” (33/46); *gōnek* “gömlek” (65/12), *sōna* “sonra” (7/22), *yānış* “yanlış” (39/26); *bütūn* “bütün” (40/26); *gocamāndır* “kocamandır” (70/26), *yüzū* “yüzü” (30/10).

5. Kısa Ünlüler

Normal ve uzun ünlülerin yanında, aynı ağız bölgeleri içerisinde çok kısa söylenen ünlüler de vardır. Bu ünlüler, Burdur ili ağızlarında daha çok /l/, /m/, /n/, /r/, /ş/, /y/ süreklili ünsüzleri ile /b/, /d/, /p/ süresiz ünsüzlerinin yanında

görülür. *Kısa ünlüler*, genellikle, iç seslerde vurgusuzluğa, ön ses ve son seslerde ise ulamaya bağlı olarak ortaya çıkar. Bütün ünlülerin kısa biçimleri bulunmaktadır: *ay^aķgabım* “ayakkabım” (34/12), *yōs^a* “yoksa” (68/32); *mes^elā* (< Ar. meşelā) “mesela” (25/20), *ōl^e* “öyle” (69/23); *biraz^ısbartāye* “birazı Isparta’ya” (1/65), *ķarş^ı* “karşı” (74/62); *şey* (<< Ar. şey’) “şey” (31/11), *gelⁱn* “gelin” (60/29), *hindⁱ* (38/37) ~ *şimdⁱ* “şimdi” (31/13); *ondañ^ıkeri* “ondan sonra” (47/29), *dēy^o* “diyor” (80/78); *bur^unnarını* “burunlarını” (28/6), *torb^u* “torba” (60/34); *dokuz^üz* “dokuz yüz” (4/13), *yör^üklē* “Yörükler” (67/11), *ōñünd^ü* “önünde” (69/11).

6. İkiz Ünlüler

İkiz ünlüler, iki ünlü arasında bulunan /f/, /g/, /ğ/, /h/, /k/, /m/, /n/, /ŋ/, /r/, /v/, /y/ ünsüzlerinin eriyip kaybolmaları ile oluşur. Bu ünlülerin her üç türü (alçalan ikiz ünlü, yükselen ikiz ünlü ve eşit ikiz ünlü) için de yöre ağızında bolca örnek vardır: *aeş* “ağaç” (57/18), *arpāe* “arpaya” (78/13), *ar* “ağır” (27/93), *sāibi* (← Ar. şāhib) “sahibi” (75/17), *daulculā* (← Ar. taḫl) “davulcular” (75/11), *deil* “değil” (3/15), *besleō* “besliyor” (16/24), *eümüzün* “evimizin” (76/35), *souk* “soğuk” (30/71), *gōüs* “göğüs” (14/153), *kōün* “köyün” (80/30). *bulmuşūS* “bulmuşuz” (14/41); *maalle* (< Ar. maḫalle) “mahalle” (1/40), *beenmerim* “beğenmiyorum” (19/14), *yün* “yığın” (37/9), *geldii* “geldiği” (21/18), *çocuu* “çocuğu” (80/2), *kütüü* “kütüğü” (61/12); *bāazdedik* “boğazdaydık” (41/41), *mqaPbet* (<< Ar. maḫabbet) “muhabbet” (75/69), *dēe* “diye” (49/10), *pambia* “pamuğa” (22/14), *oynian* “oynayan” (75/42), *yielim* “yiyelim” (31/39), *geziē* “geziye” (32/1), *istiñ* “istiyorum” (69/46), *biō* “biriyol” (49/3), *oadan* “ovadan” (54/20), *gōercinnere* “güvercinlere” (79/76), *duak* “duvak” (23/11), *türküedē* “Türkiye’den” (42/8).

7. Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler

Burdur ili ağızlarında ölçünlü dildeki ünsüzlerin yanı sıra bu *ünsüzlerin değişmiş* hâli olan ya da alıntı kelimelerin asıl şekillerinde bulunan şu ünsüzlere de rastlanır: [C], [Ç], [F], /ğ/, /h/, [J], /k/, [K], [K] /ŋ/, [P], [S], [s], [Ş], [T], [v], [z], [ʔ]. Bu ünsüzlerin nitelikleri ve kullanımları şöyledir:

[C]: /c/-/j/ arası, yarı sızıcı bir ünsüzdür; genellikle iki ünlü arasında bulunan /c/ ünsüzünün ünlülerin etkisiyle süreklileşmesi sonucu meydana gelir. Ön ve iç seslerde görülür: *Candarmā* (<< İt. gendarme) “jandarma” (75/63), *goCu* “koca” (32/32).

[Ç]: /c/-/ç/ arası, yarı ötümlü, bir bakıma /c/ ile başlayıp /ç/ ile tamamlanan ortak boğumlanmalı bir ünsüzdür (Sağır, 1997, s. 393-394). Burdur bölgesi ağızlarında genellikle ünlülerin ve ötümsüz ünsüzlerin komşuluğunda bulunan bu ünsüz, ön, iç ve son seslerde görülür: *Çerez* (<< Yun. kseros) “çerez”

(40/3), *löbetÇi* (← Ar. nevbet) “nöbetçi” (58/8), *kerpiÇ* “kerpiç” (24/4).

[F]: /f/-/v/ arası, yarı ötümlü bir ünsüzdür. Ön, iç ve son seslerde görülür: *Furmazlar* “vurmazlar” (14/19), *alışFèriş* “alışveriş” (63/8), *hafif* (<< Ar. *ḥaff*) “hafif” (38/10).

/ğ/: Ötümlü, süreksiz bir art damak ünsüzüdür. Kalın sıradan kelimelerde /k/ > /ğ/ ötümlüleşmesi sonucu ortaya çıkar. Ölçünlü dilde de bulunmasına karşın yazıda gösterilmemektedir. Yöre ağızlarında görülen en karakteristik ünsüzlerdendir. Ön, iç ve son seslerde kullanılır: *ğidar* (<< Ar. *ḡadar*) “kadar” (28/31), *atğı* “atki” (34/57), *tamaşalığ* (← Far. *temāšā*) “tamaşalık” (56/5).

/h/: Hırıltılı /h/, sızıcı, ötümsüz bir art damak ünsüzüdür. Kalın sıradan kelimelerde /k/ > /h/ süreklileşmesi sonucu ortaya çıkar. Düzensiz bir şekilde iç ve son seslerde görülür: *çihış* “çıkış” (42/8), *oḡudu* “okudu” (34/26), *yaptıḡ* “yaptık” (42/16).

[J]: /ş/-/j/ arası, yarı ötümlü, ötümsüzlüğünü kaybetmiş bir ünsüzdür. Genellikle ünlülerin etkisiyle /ş/ ünsüzünün ötümlüleşmesi sonucu ortaya çıkar. İç ve son seslerde görülür: *gēvemiş_Jandarmı* (<< İt. *gendarme*) “gelivermiş jandarma” (75/61), *karJıda* “karşıda” (1/40), *ölmüJ* “ölmüş” (77/4).

/k/: Ötümsüz, süreksiz bir art damak ünsüzüdür. Yöre ağızlarında genellikle /k-/ > /ğ-/ ötümlüleşmesi olduğundan bu ünsüz çok fazla kullanılmaz. *kaş* “kaç” (51/13), *kıḡırdaklı* “kıkırdaklı” (36/40), *mapızlık* (← Ar. *maḡbūs*) “mahpusluk” (50/25).

[K]: /k/-/g/ arası, ötümsüzlüğünü kaybetmekte olan yarı ötümlü bir ünsüzdür. Ön, iç ve son seslerde kullanılır: *Kün* “gün” (70/1), *esKi* “eski” (21/26), *büyüK* “büyük” (6/11).

[K̄]: /k/-/ğ/ arası, ötümsüzlüğünü kaybetmekte olan yarı ötümlü bir ünsüzdür. Ön, iç ve son seslerde görülür: *Ḳolay* “kolay” (8/2), *oḲuma* “okuma” (1/29), *yoḲ* “yok” (16/11).

/ḡ/: Damak genizsilidir. Ölçünlü dilde bulunmamakla birlikte, Türkiye Türkçesi ağızlarının birçoğunda duyulan ötümlü ve akıcı bir geniz sesidir. Art ve ön sıradan ünlü taşıyan eskicil pek çok sözde karşılaşılır. İç ve son seslerde yaygınlıkla kullanılır: *doḡuz* “domuz” (3/50), *yalıḡız* “yalnız” (74/20), *biḡ* “bin” (5/35), *öḡ* “ön” (14/153).

[P]: /p/-/b/ arası, yarı ötümlü bir ünsüzdür. Genellikle /b/ ünsüzünün ötümsüzleşme eğilimi ile ortaya çıkar. Ön, iç ve son seslerde bolca örneği görülmektedir: *Pişer* “pişer” (62/35), *ıPrik* (<< Ar. *ibriḡ*) “ibrik” (36/3), *güP* (<< Ar. *kūb*) “küp, toprak kap” (6/10).

[S]: /s/-/z/ arası, yarı ötümlü, sızıcı bir ünsüzdür. Genellikle ünlülerin etkisiyle /s/ ötümlüleşirken ötümsüz ünsüzlerin etkisiyle de /z/ ötümsüzleşir.

Ön, iç ve son seslerde pek çok örnekte görülür: *Sāten* (< Ar. zāten) “zaten” (17/23); *deSġah* (<< Far. dest-gāh) “tezgāh” (35/3), *vērmeSsey* “vermezsen” (47/27), *yimmak-Samāni* (← Ar. zemān) “yemek zamanı” (8/31); *alırıs* “alırız” (29/57).

[s]: Sızıcılığını kaybetmeye başlamış ötümsüz bir ünsüzdür. *Peltek* /s/ olarak da nitelendirilir. Ön, iç ve son seslerde görülür: *şuyum* “suyumu” (33/56), *üşdün* “üstünü” (29/46), *duzlarıs* “tuzlarız” (28/50).

[Ş]: /ç/-/ş/ arası, yarı sızıcı bir ünsüzdür. Ön, iç ve son seslerde sıkça görülür: *Şadırını* “çadırını” (76/29), *geŞince* “geçince” (1/56), *aġeŞ* “ağaç” (16/6).

[T]: /t/-/d/ arası, yarı ötümlü bir ünsüzdür. Ön, iç ve son seslerde sıkça görülür: *Tiken* “diken” (80/94), *pāTşah* (<< Far. pādşāh) “padişah” (32/33), *mēmeT* (<< Ar. muḥammed) “Mehmet” (79/19).

[v]: Çift dudak /v/ si; çift dudakta boğumlanan ötümlü ve sızıcı bir ünsüzdür. Daha çok yuvarlak ünlülerin yanında teşekkül etmektedir [Coşkun, 2003, s. 48 (Dipnot: 5)]. Ön, iç ve son seslerde görülür: *var* “var” (21/17), *ovâcık* “Ovacık” (71/1), *hūv* “ünlem (huv!)” (71/24).

[z]: Sızıcılığını kaybetmeye başlamış ötümlü bir ünsüzdür. *Peltek* /z/ olarak da nitelendirilir. Ön, iç ve son seslerde görülür: *zamannar* (← Ar. zemān) “zamanlar” (36/31), *mezerliġidi* (← Ar. mezār) “mezarlıktı” (35/58), *deperiz* “teperiz” (5/14).

[ʔ]: Batı grubu ağızları için karakteristik olan [ʔ], akıcı ünsüzlerin yanında bulunan /d/, /ğ/, /h/, /k/, /l/, /r/, /t/, /v/ ünsüzlerinden türeyen ötümsüz patlayıcı gırtlak sesidir (Karahan, 1996, s. 152-153). Burdur bölgesi ağızlarında iç ve son seslerde görülür: *a'lımdan* (← Ar. aql) “aklımdan” (63/47), *e'mek* “ekmek” (60/41), *tu'mak* “tutmak” (60/10); *attı'* “attık” (64/27), *keşge'* (<< Far. keşkek) “keşkek” (53/6) vb.

Bölge ağızlarında bu ünsüzlerin yanı sıra alıntı kelimelerde bulunan ve art ünlüler ile hece kurduğu hâlde ön çıkışlılığını koruyan [d̡], [ğ̡], [k̡], [l̡], [r̡], [t̡] ünsüzleri de kullanılmaktadır: *medūsa* (<< Yun. medusa) “medusa” (56/13); *dükġan* (<< Ar. dukkān) “dükkān” (73/38); *kāya* (<< Far. ked-ḥudā) “kâhya” (31/55), *nikah* (< Ar. nikāh) “nikāh” (6/30); *sūlale* (<< Ar. sulāle) “sülale” (54/13), *meşġul* (<< Ar. meşġul) “meşġul” (2/51); *rokur* “nokul” (2/5); *hattā* (<< Ar. ḥattā) “hatta” (1/52), *gabaat* (<< Ar. ḳabāḥat) “kabahat” (14/174).

8. Gevşek Boğumlanmalı Ünsüzler

Bölge ağızlarında yarı belirsiz ve düşmek üzere olan *gevşek boğumlanmalı ünsüzler* de bulunmaktadır: *dōşdunda* “doğduğunda” (30/74), *bāş* (< Far. bāġ) “bağ” (36/28); *hayvancılık* (← Ar. ḥayvān) “hayvancılık” (1/11), *ırāḥmatlık* (← Ar. rahmet) “rahmetlik” (23/41); *dōkTük* “döktük” (80/36), *ilk* “ilk”

(51/19); *õ'dü* “öldü” (41/44), *güzē'* “güzel” (21/24); *sõ'ra* “sonra” (36/30), *äsğidē'* “eskiden” (31/29); *ā'kādeş* “arkadaş” (31/36), *vā'* “var” (27/11); *yā'rum* “yavrum” (3/30), (49/27); *kō'* (<< Far. kŭy) “köy” (75/23), *görü'* “görüyor” (23/41).

9. Damak Uyumu

Burdur ili ağızlarında damak uyumu, ölçünlü dildeki damak uyumuna göre bazı kelime ve eklerde daha ileri seviyede, bazı kelime ve eklerde ise daha geri seviyededir.

9.1. Ölçünlü Dile Göre Damak Uyumunun İleri Olduğu Durumlar:

İlerleyici, gerileyici ve iki yönle benzeşmeyle bazı kelimelerde uyum sağlanır: *birez* (78/29), *hadı* “haydi” (64/13), *habar* (<< Ar. ḥaber) “haber” (41/30), *santım* (<< Fr. centime) “santim” (24/13), *lire* (< İt. lira) “lira” (39/21); *heni* “hani” (58/1), *böün* “bugün” (41/13), *esger* (<< Ar. ' asker) “asker” (16/17), *lisan* (<< Ar. lisān) “lisan” (14/149), *barabar* (<< Far. berāber) “beraber” (47/23), *maşala* (<< Ar. meş' ale) “meşale” (40/15).

Bazı kelimeler, uyumlu olan eskicil şekilleriyle kullanılır: *alma* “elma” (80/80), *ana* (41/13), *gardaş* “kardeş” (7/33) vb.

İlerleyici benzeşmeyle “ki” bağlacı uyuma girer: *sen var mīdın-ki?* “sen var mıydın ki?” (22/9) vb.

İsimden isim yapım eki {+leyin}, vasıta hâli eki {(I)IA(n)}, aitlik eki {+ki}, zarf-fiil eki {+ken} ve şimdiki zaman eki {-I⁴yor}, ilerleyici benzeşmeyle uyuma girebilmektedir: *sabālā* (← Ar. šabāh) “sabahleyin” (65/29); *bunnarılan* “bunlarla” (30/54), *ğızımıla* “kızımıla” (41/2), *sularılan* “sularla” (36/36), *torbularıla* “torbalarla” (27/70); *baharınkı* (← Far. bahār) “baharınki” (12/33), *buradaki* “buradaki” (26/4), *ordaki* “oradaki” (7/37); *oynarқан* “oynariken” (75/56), *ufacīkanā* “ufacıkken” (15/10), *yaşka* “yaş iken” (5/25); *deyi* (58/11) ~ *deyō* “diyor” (35/63), *geliyörü* (8/9) ~ *geliyri* “geliyor” (18/18), *yēniyō* “yeniyor” (48/26) vb.

9.2. Ölçünlü Dile Göre Damak Uyumunun Geri Olduğu Durumlar:

Diş ünsüzleri ve /y/ ön damak ünsüzünün etkisiyle kalın ünlüler incelik. Bu incelmeye bağlı olarak pek çok kelimedede damak uyumu bozulur: *arkadeş* “arkadaş” (30/64), *başındaki* “başındaki” (76/16), *buyday* “buğday” (78/54), *çilbak* “çıplak” (72/11), *golē* “kolay” (58/32), *haşgeş* (<< Ar. ḥaṣḥāş) “haşhaş” (2/11), *isbarta* “İsparta” (4/4), *makes* (<< Ar. miḳāşş) “makas” (34/58) vb.

Ünlüyle biten kelimeler, ek-fiil ile çekimlendiklerinde uyumsuzluklar görülür: *bahalıydi* (← Far. bahā) “pahalıydı” (47/31), *ğazanamadıydı* “kazanamadıydı” (50/11), *sallandıydıK* “sallandıydık” (15/23) vb.

Gelecek zaman eki {- (y)AcAk}, emir-istek eki {- (y)Am}, zarf-fiil eki {- (y)ArAk}, isimden fiil yapım ekleri {+IA-} ve {+IAŞ-}, olumsuzluk eki {-mA-}, isim-fiil eki {-mAK}, yönelme hâli eki {+(y)A}, belirtme hâli eki {+(y)I⁴} ve vasıta hâli eki {+(I)IA(n)}, uyumu bozabilmektedir: *ūraşcez* “uğraşacağız” (35/44), *alem* “alayım” (34/17), *āleşilek* “ağlaşarak” (80/52), *yavruleyemaz* “yavrulayamaz” (8/44), *anneşimamişlā* “anlaşmamışlar” (54/22), *vāmēcēdim* “varmayacaktım” (60/15), *ğādırmeK-için* “kaldırmak için” (4/38), *ğomeye* “koymaya” (60/35), *yaylei* “yaylayı” (55/8); *onūlen* “onunla” (60/29), *sırēle* “sırayla” (53/36), *yabeylen* “yabayla” (78/31), *ğaynameyla* “kaynamayla” (35/20) vb.

10. Dudak Uyumu

Burdur ili ağızlarındaki dudak uyumu, ölçünlü dilden daha ileridir. Ölçünlü dilde uyuma aykırı olan kelime tabanları ve ekler, yöre ağızlarında büyük ölçüde uyuma girmiştir. Ancak uyumu bozan biçimler de vardır.

10.1. Ölçünlü Dile Göre Dudak Uyumunun İleri Olduğu Durumlar:

Ölçünlü dilde /a/-/u/ ses yapısındaki Türkçe kökenli kelimeler, yöre ağızlarında genellikle /a/-/i/ şeklinde kullanılır ve dudak uyumuna tabi olur. Ayrıca ölçünlü dilde uyuma girmeyen bazı alıntı kelimeler de uyumlu şekilleriyle kullanılır: *avidirdi* “avuturdu” (64/19), *çamırını* “çamurunu” (5/49), *savrılmış* “savrulmuş” (80/62), *yāmır* “yağmur” (33/5); *arzi* (<< Far. ārzū) “arzu” (80/46), *horaz* (<< Far. ḥorūs) “horoz” (56/32), *pulüs* (<< Fr. police) “polis” (41/3), *üniversē* (<< Fr. université) “üniversite” (1/66) vb.

{-(I⁴)yor} şimdiki zaman eki ve “ki” bağlacı yer yer uyuma girer: *çalışıya* “çalışıyor” (20/8), *geçiyemiş* “geçiyormuş” (23/40), *biliyeler* “biliyor” (18/26), *buluyu* “buluyor” (51/12); *bölü-kü* “böyle ki” (75/82), *deyo-ku* “diyor ki” (32/37).

10.2. Ölçünlü Dile Göre Dudak Uyumunun Geri Olduğu Durumlar:

Ünlü yuvarlaklaşması, uyumsuz eskicil kelimelerin kullanılması, ünlü düzleşmesi gibi çeşitli sebeplerle kimi zaman uyumsuz şekillere de rastlanır: *aluvēllēdi* “alıverirlerdi” (47/28), *bōlōh* “böyle” (35/28), *gōrē* “göre” (78/26), *ōlō* “öyle” (34/33); *çevürmōşler* “çevirmişler” (25/37), *icün* “için” (50/4); *bem-buriya* “ben buraya” (33/39), *güşliyin* “güçlüyüm” (50/19), *nohot* (<< Far. noḥūd) “nohut” (68/2), *tohom* (<< Far. tuḥm) “tohum” (78/54) vb.

11. Ünlü Değişmeleri

Bölge ağızlarında, ünlü-ünlü veya ünlü-ünsüz etkileşimi sonucu neredeyse bütün ünlüler birbirleriyle değişebilmektedir. Tespit edilebilen ünlü değişimleri şöyledir:

11.1. İncelme

Diş ünsüzleri ve /y/ ön damak ünsüzünün etkisiyle kelimelerde bulunan kalın sıradan ünlüler, ince sıraya geçer. Burdur ili ağızları için karakteristik olan bu fonetik hadise, çoğu zaman damak uyumunun bozulmasına sebebiyet verir.

/e/, [á] < /a/: *áyāḡ* “ayağın” (35/7); *başındaki* “başındaki” (76/16), *çapáyla* (← İt. *zappa*) “çapayla” (16/17), *sōnádán* “sonradan” (15/11), *yolmáya* “yolmaya” (33/25); *havuFçá* (← Ar. *ḥafíf*) “hafifçe” (19/17).

/i/, [í] < /i/: *isbarta* “Isparta” (4/4); *azcık* “azıcık” (5/21), *babacık* “babacık” (49/10), *çilbağ* “çıplak” (72/11), *dinas* “tınaz” (37/27); *ayrı* “ayrı” (8/47), *burasi* (1/9) ~ *burasí* “burası” (54/18), *çıkdí* “çıktı” (12/20).

/ö/, [ó] < /o/: *ólduḡ* “oldun” (35/29); *alıyóz* “alıyoruz” (12/37), *biyöv* “bir-yol” (2/31), *satyós* “satıyoruz” (8/24), *yatıyös* “yatıyoruz” (44/13); *gitmēyó* “gitmiyor” (35/64), *yapıyó* “yapıyor” (2/14).

/ü/, [ú] < /u/: *bulmuşunüz* “bulmuşsunuz” (14/42), *goyún* “koyun” (1/31), *suyünü* “suyunu” (5/14), *vurúyru* “vuruyor” (18/14); *onú* “onu” (2/20), *yü* “yu, yıka” (64/64).

11.2. Kalınlaşma

Damak uyumunu sağlama çabası ve belirli ünsüzlerin kalınlaştırma etkileri başta olmak üzere çeşitli sebeplerle ince ünlülerin kalın sıraya geçmesi hadisesidir. Burdur ili ağızlarında karakteristik olmayan bu hadisede ince ünlüler ya tam ya da yarı kalınlaşır.

/a/, [á] < /e/: *alátdirik* (<< Fr. *électrique*) “elektrik” (35/52); *amale* (<< Ar. ‘amele) “amele” (44/21), *çiyñārız* “çiğneriz” (5/14), *habár* (<< Ar. *ḥaber*) “haber” (60/24), *sadán* (<< Ar. *zāten*) “zaten” (26/17); *arafā* (<< Ar. ‘arefe) “arife” (2/1).

/ı/, [í] < /i/: *bírez* “biraz” (15/18), *gönderdik* “gönderdik” (39/39), *hep-sin_dı* (← Far. heb) “hepsini de” (55/8), *münāsıp* (<< Ar. *munāsib*) “münasip” (46/3); *haní* “hani” (63/9), *zamāñıñkí* (← Ar. *zeman*) “zamanınki” (25/37).

/u/, [ú] < /ü/: *súalē* (1/57) ~ *sual^e* (<< Ar. *sulāle*) “sülale” (1/32); *māsulú* (← Ar. *maḥşül*) “mahsulü” (22/35).

11.3. Daralma

Yanlarındaki geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisi altında geniş ünlülerin $a > ı$, $o > u$, $e > i$, $ö > ü$ biçimindeki daralması olayıdır [Korkmaz, 1992, s. 159 (bk. ünlü daralması)]. Burdur ili ağızlarında bu hadise, komşu ağızlardan biri olan Muğla ili ağızlarında olduğu gibi /a/+a/ > /a+/ı/, /e/+e/ > /e+/i/ biçiminde sistemli değildir (bk. Akar, 2013, s. 49).

/ɪ/, [â] < /a/: *ğarğıya* “kargaya” (33/44), *hāʔıda* (← Far. hefte) “haftada” (36/34), *tāraFıy* (← Ar. taraf) “taraf” (74/46), *zıman* (<< Ar. zemān) “zaman” (32/25); *atlı* “at ile” (52/13), *kıısı* “kısa” (28/9), *tātı* (<< Far. tahte) “tahta” (58/12), *yazmı* “yazma” (61/12).

/i/, [ê] < /e/: *êlmas* (<< Ar. elmās) “elmas” (17/8), *êyālet* (< Ar. eyālet) “eyalet” (4/1), *işgeları* (← Ar. eşkiyāʔ) “eşkiyaları” (11/8); *bik* (< bek) “pek” (44/3), *şey* (<< Ar. şeyʔ) “şey” (51/17), *yêşil* (<< yeşil) “yeşil” (34/60); *deni* (<< Far. dāne) (64/14) “tane” (27/8), *inci* “ince” (29/35), *işti* “işte” (53/16), *yine* (<< yana) “yine” (63/35).

/u/, [ô] < /o/: *ô* (13/36) ~ *ô* (7/4) ~ *u* “o” (35/20), *ôlak* “oğlak” (75/12), *ôrmana* “ormana” (22/8), *udun* “odun” (53/2); *bakıyôlâ* “bakıyorlar” (71/24), *çocuı* “çocuğu” (28/2), *göremeyulla* “göremiyorlar” (72/33), *yuğur* “yoğur” (64/48); *arıımıyô* “ağrımıyor” (21/22), *buluyu* “buluyor” (51/12), *gidiyu* “gidiyor” (1/37), *uzanıyô* “uzanıyor” (1/36).

/ü/, [ö] < /ö/: *öle* “öyle” (2/21), *öretmen* “öğretmen” (63/5), *üleli* “öleli” (45/14), *üyütdüj* “öğüttün” (68/4); *böle* (46/20) ~ *büle* “böyle” (13/26), *çöker-Tir* “çökertir” (27/67), *döyüp* “dövüp” (28/25), *güre* “göre” (72/25).

11.4. Genişleme

Dar ünlülerin çeşitli sebeplere geniş ünlülere dönüşmesi hadisesidir [Korkmaz, 1992, s. 160 (bk. ünlü genişlemesi)]. Bölge ağızları için karakteristik olmayan bu hadisede dar ünlüler ya tam ya da yarı genişler.

/a/, [â] < /ɪ/, /i/: *ahar* (<< Far. āhūr) “ahır” (40/5), *dağanıj* “dağının” (5/12), *saapları* (← Ar. şāhib) “sahipleri” (70/5), *tahan* (<< Ar. taḥīn) “tahin” (19/21).

/e/, [ê] < /i/: *esdêse* “isterse” (12/15), *eşde* “işte” (22/4); *heş* (24/38) ~ *heç* (<< Far. hīç) “hiç” (69/27), *yêʔmee* (<< Ar. yevmiyye) “yevmiye” (44/5); *deminkê* (← Far. dem) “deminki” (2/29), *ike* “iki” (40/22), *yane* (<< Ar. yaʔnī) “yani” (48/6), *zāye* (<< Ar. zāyiʔ) “zayı” (39/5).

/o/, [ô] < /u/: *doā* (<< Ar. duʔāʔ) “dua” (53/34), *gôş* “kuş” (58/15), *nohot* (<< Far. noḥūd) “nohut” (68/2), *tohom* (<< Far. tuḥm) “tohum” (78/54).

/ö/ < /ü/ < /u/: *öyümedik* “uyumadık” (16/21), *öze* “yüze” (24/33); *böyü* “bugün” (2/27), *dömbek* (<< Far. dunbek) “dümbelek” (3/19), *hökümet* (<< Ar. ḥukūmet) “hükümet” (76/16), *töyünüj* “tüyünün” (58/15).

11.5. Yuvarlaklaşma

Düz ünlülerin dudak seslerinin (/o/, /ö/, /u/, /ü/, /b/, /f/, /m/, /p/, /v/) etkisiyle dudaklılaşması veya yuvarlak olması hadisesidir. Burdur ili ağızlarında karakteristik olmayan bu değişimde düz ünlüler ya tam ya da yarı yuvarlaklaşır.

/o/, [â] < /a/: *bobassız* “babasız” (9/27), *çuvâl* (<< Far. *cuvāl*) “çuval” (29/48), *olârak* “olarak” (44/9), *ovâcık* “Ovacık” (71/1); *pompâ* (< İt. *pompa*) “pompa” (39/35), *sônâ* “sonra” (28/56).

/o/ << /e/: *mobal* (<< Ar. *vebāl*) “vebal” (9/25).

/ö/, [ê] < /e/: *çöröğotu* “çörekotu” (30/53), *dêvlet* (<< Ar. *devlet*) “devlet” (48/31), *ötêki* “öteki” (26/14), *vêrmeSsey* “vermezsen” (47/27); *bôlē* “böyle” (6/31), *dövê dëve* “döve döve” (23/23), *ôlē* “öyle” (70/14), *şôlē* “şöyle” (26/49).

/u/, [î] < /ı/: *bıçak* “bıçak” (36/50), *çatmışlar* “çatmışlar” (11/37); *tavi* (5/45) ~ *tavu* (← Far. *tāv*) “tavi” (5/46).

/u/, [ú] << /i/: *buyo* (19/20) ~ *büyö* “bir yol” (68/4), *havuFçâ* (← Ar. *ḥaffif*) “hafifçe” (19/17).

/ü/ < /i/: *üç_çelek* “iç yelek” (13/37); *pulüs* (<< Fr. *police*) “polis” (41/3); *bölü_kü* “böyle ki” (75/82), *êvü* “evi” (60/35).

11.6. Düzleşme

Dudak uyumu kuralına bağlanmak veya başka sebeplerle Türkçe veya yabancı kökenli kelimelerdeki yuvarlak ünlülerin yerini düz ünlülere bırakması hadisesidir. Bölge ağızları için karakteristik değildir. Bu değişimde yuvarlak ünlüler ya tam ya da yarı düzleşir.

/a/, [â] < /o/: *dēyâz* “diyoruz” (28/38), *dağmak* “tokmak” (12/20), *horaz* (<< Far. *ḥorūs*) “horoz” (56/32), *rados* “Rodos” (52/2); *alıyâ* “alıyor” (51/8), *geçiriyâ* “geçiriyor” (51/13).

/e/, [ê] < /ö/: *bêlüşdük* “bölüştük” (5/3) ~ *belişâ'dik* “bölüşürdük” (5/4).

/ı/, [î] < /u/: *savrılmış* “savrulmuş” (80/62), *yāmîr* “yağmur” (41/24), *yaviḥlîḡ* “yavuklun” (60/19), *yumîrta* “yumurta” (43/2); *arız* (<< Far. *ârzü*) “arzu” (80/46).

11.7. Diğer Ünlü Değişmeleri

Bölge ağızlarında çeşitli münasebetlerle birbirlerinin doğrudan karşısı olmayan ünlü değişimleri de vardır.

/i/ < /a/: *fanili* (<< İt. *phanella*) “fanila” (28/53)

/i/ < /u/: *mîtbâ* (← Ar. *maṭbah*) “mutfağa” (50/3)

/u/, [â] < /a/: *duzluma* “tuzlama” (28/40), *modu* (< İt. *moda*) “moda” (34/48), *youḡluḡdan* “yavuklundan” (60/23), *sôrmusaḡ* “sormasan” (74/53); *ğavurmu* “kavurma” (32/18), *o_du* “o da” (60/61), *ulq* “ulan” (32/53), *yousu* “yoksa” (74/5).

/ü/ < /e/: *dökmüden* “dökmeden” (28/70), *dövücek* “dövecek” (31/46), *köşü* (<< Far. *gūše*) “köşe” (34/19), *söliyen* “söyleyeyim” (31/68); *böli* “böyle” (8/58), *düündü* “düğünde” (75/3), *görü* “göre” (34/52), *ötü* “öte” (80/101).

/a/ < /u/: *aastos* (<< Lat. Augustus) “ağustos” (26/24), *buynazı* “boynuzu” (77/47).

/ı/ < /o/: *geliyır* “geliyor” (44/40), *yapıyırır* “yapıyorum” (24/4); *bakıyır* “bakıyor” (24/37), *gidiyi* “gidiyor” (48/25).

/i/~ [ō] < /u/: *fasilli* (62/33) ~ *fasölle* (<< Yun. phasiolos) “fasulye” (78/54).

12. Ünlü Düşmesi

İç seslerde, vurgusuzluk ve ulamadan kaynaklanan ünlü düşmesi hadisesi çok yaygındır. Bu hadisede sadece dar ünlüler değil, ölçünlü dilden farklı olarak, düz-geniş ünlüler de düşebilmektedir: *numra* (<< İt. numero) “numara” (6/22), *meslā* (<< Ar. meşelā) “mesela” (29/38), *nincēzim* “neneceğizim” (34/4), *yanna* “yanına” (41/5); *iyce* “iyice” (38/27), *oluyru* “oluyor” (18/18), *gurlalī* “kurulalı” (54/33), *yürdüp* “yürütüp” (35/18); *başım_ğına* “başım kına” (23/35), *kes_yourdu* “kese yoğurdu” (32/45), *başlad_da* “başladı da” (5/57), *vā_m_bakam* “var mı bakalım” (58/13), *şindik_gibi* “şimdiki gibi” (80/20), *bun_da* “bunu da” (31/60), *üsdüm_başımı* “üstümü başımı” (34/11).

13. Ünlü Türemesi

/r/, /l/, /ş/ ünsüzlerinin bulunduğu kelimelerde ön, iç ve son seslerde ünlü türemesi görülür.

Türk dili kökenli kelimelerin ön seslerinde /l/, /r/ ünsüzleri bulunmadığından, Türkiye Türkçesi ağızlarının pek çoğunda, bunlarla başlayan alıntı kelimelerin ön seslerinde düz-dar bir ünlü türer (Gülsevin, 2002, s. 26). Burdur ili ağızlarında da bu türeme yaygın bir eğilimdir: *iliyen* (<< Far. legen) “leğen” (74/20); *ırahmetlik* (← Ar. rahmet) “rahmetlik” (47/15), *ıramazan* (<< Ar. ramazān) “Ramazan” (47/7), *ırızgımızı* (← Ar. rizk) “rızkımızı” (78/10); *işam* “çam” (22/12), *işey* (<< Ar. şey) “şey” (45/31).

İç seslerde yan yana gelmiş ünsüzlerden biri bir akıcı (daha ziyade /r/ ve /l/) ise genellikle arada bir dar ünlü (daha ziyade /ı/ ve /i/) türer: *çılıbaksın* “çıplaksın” (33/44), *ğatran* (<< Ar. kaṭrān) “katran” (5/12), *masıraf* (< Ar. maşraf) “masraf” (26/19); *beliki* (< Ar. bel+Far. ki) “belki” (56/27), *etirāf* (< Ar. eṭrāf) “etraf” (80/15), *mecibur* (<< Ar. mecbūr) “mecbur” (7/17); *koṅgure-si* (← Fr. congrès) “kongresi” (39/24); *mücüdelik* (← Far. mujde) “müjdelik” (10/23).

Bir örnekte de /a/ ünlüsü türemiştir: *alaman* (← Fr. Allemand) “Alman” (11/2).

Son seslerde düzenli olmamakla birlikte bazı kelimelerde /e/, [ê], /i/, [â], /u/ ünlüleri türemiştir: *ilişdire* (<< Rum. ilistir) “ilistir” (27/42); *varâ* (22/29) ~ *varı* “var” (19/2); *māmurumuşu* (← Ar. me ’ mūr) “memurmuş” (73/26), *yazıru* “Yazır” (13/14).

14. Ünsüz Uyumu

Yer yer ölçünlü dilin etkisiyle uyumlu örnekleri de görülmekle birlikte Burdur ili ağızlarında ünsüz uyumunun büyük ölçüde zayıf olduğu söylenebilir.

Ünsüz uyumsuzluğu genellikle alıntı kelimelerde görülür. Bu kelimelerin asıl biçimlerinde mevcut olan uyum, ünsüzlerden birinin herhangi bir sebeple ötümlüleşmesi veya ötümsüzleşmesi sonucunda bozulur.

/-fT-/ ~ /-vt-/ < /-ft-/: *dävtēr* (<< Ar. defter) “defter” (59/18), *havta* (41/7) ~ *haFta* (<< Far. hefte) “hafta” (30/26).

/-hd-/ < /-ht-/: *tahda* (<< Far. taḥte) “tahta” (30/9).

/-kd-/ < /-kt-/: *dokduru* (← Fr. docteur) “doktoru” (51/5), *mikdar* (<< Ar. miḳdār) “miktar” (30/74).

/-kġ-/ < /-kġk-/: *daġġa* (<< Ar. daġġa) “dakika” (28/9), *haġġını* (← Ar. haġġ) “hakkını” (63/14).

/-pd-/ < /-bd-/: *apdesT* (<< Far. āb-dest) “abdest” (31/43).

/-Pb-/ < /-bb-/: *mġaPbet* (<< Ar. maḥabbet) “muhabbet” (75/69).

/-Pz-/ < /-bz-/: *zePze* (<< Far. sebze) “sebze” (44/38).

/-sd-/ < /-st-/: *bosdan* (<< Far. būstān) “bostan” (2/42), *fısdıġ* (<< Ar. fustuġ) “fıstık” (28/65), *hasda* (<< Far. ḥaste) “hasta” (77/45), *usda* (<< Far. ustād) “usta” (15/18).

/-sg-/ ~ /-sK-/ < /-sk-/: *asger* “asker” (11/42) ~ *asKer* (<< Ar. ‘ asker) “asker” (50/1).

/-sv-/ < /-sf-/: *asvalt* (<< Fr. asphalte) “asfalt” (1/54).

/-şd-/ < /-jd-/: *müşd-etmişler* (← Far. mujde) “müjde etmişler” (10/21).

/-şd-/ < /-şt-/: *müşderi* (<< Ar. muşterī) “müşteri” (60/3).

/-şg-/ < /-şh-/: *haşgeş* (2/11), (29/11) ~ *haşgaş* (<< Ar. ḥaşḥāş) “haşhaş” (19/7).

/-şg-/ ~ /-şK-/ < /-şk-/: *ışKembe* (30/11) ~ *işgembe* (<< Far. şikenbe) (30/22), *keşgek* (< Far. keşkek) “keşkek” (62/26).

/-td-/ < /-dd-/: *mütdet* (<< Ar. muddet) “müddet” (32/27).

/-td-/ ~ /-tT-/ < /-tT-/: *batTāniyye* (<< Ar. *baṭṭāniyye*) “battaniye” (28/3), *haída* (<< Ar. *ḥattā*) “hatta” (66/26).

/-tv-/ ~ /-tF-/ < /-tf-/: *mutFā* “mutfağa” (50/15) ~ *mutvağdan* (← Ar. *maṭ-baḥ*) “mutfaktan” (50/16).

Burdur ili ağızlarında ünsüzle başlayan ekler genellikle tek şekillidir ve bağlandığı kelimeye ötümlülük-ötümsüzlük bakımından uyum göstermez. Bunun sebebi, Eski Oğuzcada uyum dışında kalan bazı morfemlerin (bk. Timurtaş, 1994, s. 58-59; Özkan, 2009, s. 109-110) yöre ağızlarında ekseriyetle muhafaza edilmesidir.

{+cA} (eşitlik hâli eki): *sıkca* “sıkıca” (38/29), *yusufca* “Yusufça” (54/8).

{-cAk} (gelecek zaman eki): *çıkcek* “çıkacak” (30/36), *üscek* “esecek” (37/29), *gitcez* “gideceğiz” (63/54), *yaḥcek* “yakacak” (60/45).

{+cl⁴} (isimden isim yapım eki): *bekci* “bekçi” (36/28), *çivtcá* (← Far. *cuft*) “çiftçi” (78/8), *işcá* “işçi” (44/34), *nöbetcilē* (← Ar. *nevbet*) “nöbetçiler” (32/36).

{-d+} (görülen geçmiş zaman eki): *atdı* “attı” (5/6), *basdı* “bastı” (30/28), *ũşraşdı* “uğraştı” (63/67), *yapdım* “yaptım” (21/38).

{+dA} (bulunma hâli eki): *ateşde* “ateşte” (38/12), *bucağda* “Bucak’ta” (48/28), *dörtde* “dörtte” (44/35), *tarafda* (← Ar. *ṭaraf*) “tarafta” (17/21).

{+dAn} (ayrılma hâli eki): *aasdosdan* “ağustostan” (57/2), *boyadıhdan* “boyadıktan” (12/35), *etden* “etten” (53/35), *taşdan* “taştan” (56/17).

{-dl⁴K} (sıfat-fiil eki): *aşdında* “açtığında” (24/28), *işdámiz* “içtiğimiz” (5/35), *çıkđında* “çıkıtığında” (28/51), *kesdiyi* “kestiği” (11/30).

{-dl⁴r-} (ettirgenlik eki): *basdırız* “bastırırız” (38/26), *deışdiri* “değiştirir” (35/5), *daḥdırılıyodu* “taktırılıyordu” (7/23), *ğarışdır* “karıştır” (68/15).

{+dl⁴r} (bildirme eki): *çórapdır* (← Far. *cūrāb*) “çoraptır” (60/37), *doymuşdur* “doymuştur” (49/30), *duağdır* “duvaktır” (65/38), *yèlekdir* “yelektir” (60/37).

[-ğı] (fiilden isim yapım eki): *atğısını* “atkısını” (34/57), *bışğı* “bıçkı” (48/28).

{-GI⁴n} (fiilden isim yapım eki): *başğını* “baskını” (35/29), *coşğun* “çoşkun” (59/10).

15. Ötümlüleşme

/k-/ > /g-/ ve /t-/ > /d-/ değişimleri de yaygın olmakla birlikte ölçünlü dilde görülmeyen kalın sıradan kelimelerin ön seslerindeki /k/ ünsüzünün ötümlüleşerek /ğ/ olması çok karakteristiktir: *ğarı* (40/18), *ğarığ* (16/17), *ğarınca-*

dir (49/27), *ğarışımıñ* (28/23), *ğarnıma* (45/29), *ğasıqlarsıñ* (68/8), *ğasındırı* (51/4), *ğat* (79/70) vb.

Bu ötümlüleşme, Türkçe kökenli kelimeler kadar alıntı kelimeler için de geçerli bir eğilimdir: *ğabaat* (<< Ar. kabāhat) “kabahat” (14/174), *ğabul* (<< Ar. kabūl) “kabul” (73/47), *ğadı* (<< Ar. kādī) “kadı” (75/43), *ğarar* (<< Ar. karār) “karar” (49/24), *ğayıt* (<< Ar. kayd) “kayıt” (63/4) vb.

16. Sızıcılaşma

Sızıcılaşmanın birçok türü görülmekle beraber bunlardan en yaygını ve en çok dikkati çekenini /h/ < /k/ ve /ş/ < /ç/ değişmeleridir. Bu sızıcılaşmalar genellikle iç ve son seslerde meydana gelir.

/h-/ , /-h-/ , /-h/ < /k-/ , /-k-/ , /-k³/: *haç* “kaç” (58/42); *ağşamı* “akşamı” (53/22), *boyadıñdan* “boyadıktan” (12/35), *oñudu* “okudu” (34/26), *sañlancek* “saklanacak” (60/21), *toñuduk* “dokuduk” (12/16), *yavuhlu* “yavuklu” (60/17); *bacañ* “bacak” (28/6), *bañladıñ* “başladık” (24/25), *doldurduñ* “doldurduk” (42/17), *vadıñ* “vardık” (42/14), *yāzıñ* “yazlık” (4/47) vb.

/ş-/ , /-ş-/ , /-ş/ < /ç-/ , /-ç-/ , /-ç⁴/: *şıkdı* “çıktı” (42/36), *şocuklar* “çocuklar” (22/20); *aşdı* “açtı” (63/15), *bışğı* “bıçkı” (48/28), *güşlü* “güçlü” (1/14), *işme* “içme” (71/24), *çeşi* “çeçi” (12/15), *geşir* “geçir” (19/17), *işam* “çam” (22/12), *yalavaşdan* “Yalvaç’tan” (4/23); *ağaş* “ağaç” (2/38), *geş* “geç” (56/28), *üş* “üç” (20/6) vb.

17. Ünsüz Kaybolmaları/

/ğ/ , /h/ , /l/ , /r/ , /v/ ve /y/ gibi ünsüzlerin komşu ünlülerdeki açıklık nedeniyle kaybolmaları (Tuna, 1986, s. 41-42; Boz, 2001, s. 856-864) diğer Türkiye Türkçesi ağızlarında olduğu gibi Burdur ili ağızlarında da oldukça yaygındır. Bu kaybolmalar, yöre ağızlarının en karakteristik değişmelerindendir. Çeşitli tipleri olmakla birlikte en çok görüleni *erime* hadisesidir.

17.1. Erime

Kelime içinde veya sonunda /ğ/ , /h/ , /l/ , /r/ , /v/ ve /y/ gibi ünsüzlerin kendisinden önceki ünlülerin açıklığının etkisiyle niteliğinin silinip onları uzatmak suretiyle kaybolmasıdır.

/-√K-/ , /-K√/ < /-VğK-/ , /-KVğ/ : *dōru* “doğru” (74/56), *ōrenci* “öğrenci” (63/51), *sālam* “sağlam” (31/10), *yāmür* “yağmur” (41/24); *çi* “çiğ” (57/12), *yā* “yağ” (11/17).

³ L. Karahan, Burdur ilini de dâhil ettiği Batı Grubu ağızlarının I. Grubu’nda /k/ > /h/ değişmesinin genel eğilimi yansıtmayan bir ses hadisesi olduğunu söyler (1996, s. 129).

⁴ G. Gülsevin’e göre Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen bu değişim, bir Kıpçak Türkçesi unsuru değildir. Çünkü Kıpçak Türkçesinde her şartta /ç/’ler /ş/ olur; ancak Türkiye Türkçesi ağızlarında sadece kapalı hecenin son sesi durumundayken /ç/ > /ş/ süreklileşmesi gerçekleşir (2010, s. 71-78).

/-V̄K-/ , /-K̄V̄/ < /-VhK-/ , /-KVh/: *āmat* (<< Ar. aḥmed) “Ahmet” (32/22), *bāḥeye* (← Far. bāḡ-ḥe) “bahçeye” (2/40), *gāvaltıy* (← Ar. ḳahve+Tk. altı) “kahvaltıyı” (31/62), *mūtar* (<< Ar. muḥtār) “muhtar” (75/48); *allā* (<< Ar. allah) “Allah” (80/17).

/-V̄K-/ < /-VvK-/: *dēşirme* “devşirme” (11/3), *dōdüler* “dövdüler” (9/23), *ēde* “evde” (23/34), *yārum* “yavrum” (3/32).

/-V̄K-/ , /-K̄V̄/ < /-VyK-/ , /-KVy/: *bōle* “böyle” (51/19), *dēze* “teyze” (9/16), *sōle* “söyle” (39/33); *golē* “kolay” (58/32), *kō* (<< Far. kūy) “köy” (1/5), *şē* (<< Ar. şey) “şey” (42/4), *övē* “üvey” (49/5).

/-V̄K-/ , /-K̄V̄/ < /-VrK-/ , /-KVr/: *ētesi* “ertesı” (53/29), *ōnek* “örnek” (14/67), *vēdikleri* “verdikleri” (80/83), *yōḡ an* “yorgan” (10/31); *berābē* (< Far. berāber) “beraber” (78/7), *hē* (< Far. her) “her” (73/48), *vā* “var” (58/15), *yedişē* “yedişer” (73/56).

/-V̄K-/ , /-K̄V̄/ < /-VİK-/ , /-KVI/: *āmış* “almış” (49/3), *gözēdir* “güzeldir” (55/9), *ōdu* “oldu” (79/6), *sarısın* “sarılsın” (12/1); *gē* “gel” (58/17), *gözē* “güz-
zel” (79/2), *nasī* “nasıl” (75/64), *yō* “yol” (61/10).

17.2. Büzülme

Kelime içinde iki ünlü arasındaki bir ünsüzün ünlülerin açıklığı nedeniyle kaybolup komşu ünlülerle birlikte tek bir uzun ünlü veya ikiz ünlü hâline gelmesidir (Tuna, 1986, s. 42).

/-V̄-/ ~ /-VV̄-/ < /-VḡV-/ < /-VgV-/ ~ /-VḡV-/: *ābem* “ağabeyim” (44/1), *bārsak* “bağırsak” (45/27), *bōün* (2/40) ~ *bōn* “bugün” (49/6), *souḳ* “soğuk” (30/71), *yourdunu* “yoğurdunu” (29/69).

/-V̄-/ ~ /-VV̄-/ < /-VhV-/: *imtān* (<< Ar. imtiḥān) “imtihan” (63/54), *maalle* (<< Ar. maḥalle) “mahalle” (1/40), *raat* (<< Ar. rāḥat) “rahat” (1/61), *zār* (<< Ar. zāhir) “zahir, herhâlde” (46/3).

/-V̄-/ ~ /-VV̄-/ < /-VIV-/: *gēcei* “geleceği” (80/23), *ōcaḳ* “olacak” (37/28).

/-V̄-/ ~ /-VV̄-/ < /-VrV-/: *būdan* “buradan” (78/25), *ḡālā* “karılar” (73/69), *gelivēp* “geliverip” (49/48), *yaşlānda* “yaşlarında” (72/18).

/-V̄-/ ~ /-VV̄-/ < /-VvV-/: *duaḳ* “duvak” (23/11), *gōercinnere* “güvercinle-
re” (79/76), *oadan* “ovadan” (54/20), *yauḳlu* “yavuklu” (60/16).

/-V̄-/ ~ /-VV̄-/ < /-VyV-/: *dohūcusu* “dokuyucusu” (13/29), *tūnū* “tüyünü” (79/75), *yēlim* (31/39) ~ *yielim* “yiyelim” (31/39).

17.3. Derilme

Kelime sonunda iki ünlü arasındaki bir ünsüzün ünlülerin açıklığı nedeniyle kaybolup komşu ünlülerle birlikte tek bir uzun ünlü veya ikiz ünlü hâline

gelmesidir (Tuna, 1986, s. 42).

/-V̄/ ~ /-VV/ < /-VğV/: *bayā* “bayağı” (30/5), *çivtcilii* “çiftçiliği” (78/9), *gömlei* “gömleği” (44/16), *yığıldı* “yığıldı” (5/33).

/-V̄/ ~ /-VV/ < /-VhV/: *dāzɡaa* “tezgâha” (34/31), *iştā* “iştahı” (72/53), *tārīi* “tarihi” (4/20), *yāu* (31/34) ~ *yā* “yahu” (52/18).

/-VV/ < /-VrV/: *ōlaa* “oralara” (49/12)

/-V̄/ ~ /-VV/ < /-VyV/: *dāvetie* “davetiye” (7/3), *işee* “şeye” (27/48), *tū* “tüyü” (12/42), *yēvmee* (<< Ar. yevmiyye) “yevmiye” (44/5).

17.4. Yutulma

İç seste kapalı hece komşuluğundaki bir ünsüzün komşu bir ünlünün açıklığında kaybolmasıdır (Tuna, 1986, s. 42).

/-KV-/ < /-KKV-/: *etem* (<< Ar. edhem) “Ethem” (34/19), *fetiye* (< Ar. fethiyye) “Fethiye” (8/7), *zeroş* (<< Far. ser-ḥōş) “sarhoş” (51/16).

/-KV-/ < /-KIV-/: *aba* “abla” (76/13).

/-KV-/ < /-KrV-/: *sona* “sonra” (42/34).

18. Ünsüz Benzeşmeleri

Kelimelerin tabanlarıyla ekleme ve ulamaya bağlı ünsüz benzeşmeleri oldukça bol örnekli yaygın bir hadisedir. Ancak, bunlardan en ilgi çekici olanı ekleşme anında meydana gelen ünsüz benzeşmeleridir. /n/ ve /ŋ/ geniz ünsüzleriyle biten kelimelere /l/ ve /d/ ile başlayan ekler veya +(i)le(n) edatı getirildiğinde ilerleyici benzeşme görülür:

/-nn-/ < /-nl-/: *cērannar* (← Ar. cereyān) “cereyanlar” (44/30), *āldivennēmis* “eldivenlerimiz” (51/11), *hayvannāmuz* (← Ar. ḥayvān) “hayvanlarımız” (3/20), *ğannı* “kanlı” (74/31), *osmannı* (← Ar. ‘uṣmān) “Osmanlı” (4/2), *ğocumannı* “kocamanlık” (27/27), *ergennik* “ergenlik” (30/10), *şennikli* “şenlikli” (69/2).

/-ŋn-/ < /-ŋl-/: *alaŋnık* “alanlık” (76/35).

/-nn-/ << /n/+(i)le(n) edatı: *bıçaqlarınnan* “bıçakları ile” (27/35), *fırınnan* “fırın ile” (5/4), *yorğanna* “yorganla” (77/38).

/-nn-/ < /-nd-/: *düünne* “düğünde” (75/19), *gölünne* “gölünden” (13/13).

19. Ünsüz Nöbetleşmesi

Ünsüz nöbetleşmesi yaygındır: *bē* (77/14) ~ *men* “ben” (5/1), *lisan* (14/149) ~ *disan* (<< Ar. liṣān) “lisan” (4/45), *nöbet* (50/3) ~ *löbet* (<< Ar. nevbet) “nöbet” (58/4), *ğadar* (41/22) ~ *ğadağ* (<< Ar. ḳadar) “kadar” (76/50), *ğari* (14/181) ~ *ğali* (← Ar. ğayr) “gayrı” (79/26), *şöle* (14/149) ~ *höle* “şöyle”

(35/59), *duvaksız* (9/7) ~ *dulaksız* “duvaksız” (9/11), *vefât* (36/44) ~ *mefât* (< Ar. vefât) “vefat” (35/41), *düven* (37/26) ~ *düren* “düven” (37/25) vb.

20. Eskicil Şekillerin Korunduğu Kelimeler

Burdur ili ağızlarında fonetik eğilimlere ve ölçünlü Türkiye Türkçesindeki değişmiş şekillere rağmen eskicil şekillerini koruyan pek çok örnek vardır. Bazen bunların yazı dilindeki şekillere dönmüş hâllerine de rastlanır. Yöre ağızlarında düzenli olmamakla birlikte şu kelimelerde eskicil şekillerin korunduğu görülür.

Ünlülerle ilgili olanlar: *böyük* “büyük” (46/22), *eyi* “iyi” (8/3), *keyermiş* “giyermiş” (79/6), *yoğarı* “yukarı” (22/2), *yörü* “yürü” (55/22); *baklavu* “baklava” (2/18), *ortu* “orta” (27/5), *üçün* “için”; *bēle* “böyle”; *doğuzan* “doksan” (10/35), *sekizen* “seksen” (45/16), *yalavaç* “yalvaç”, *yalınız* “yalnız”; (*benge* >) *bene* “bana” (55/17), (*senge* >) *sene* “sana” (80/51).

Ünsüzlerle ilgili olanlar: *barmağ* “parmak” (66/24), *bek* “pek” (4/26), *bekmez* “pekmez” (19/6), *bişer* “pişer” (62/32), *buğar* “pınar” (3/1); *keri* “geri, sonra” (20/31), *keyermiş* “giyermiş” (79/6), *keyik* “geyik” (11/25), *kiTceğ* “gideceğim” (64/43); *tamağlarını* “damaklarını” (28/50), *tek* “dek, kadar” (45/2), *tiken* “diken” (80/94), *teşdik* “deşdik” (55/43), *toğuduk* “dokuduk” (12/16), *töş* “döş” (14/154).

Tarihî lehçelerde görülen /*ɣ*/ ünsüzü de çoğunlukla kelime tabanlarında ve eklerde muhafaza edilmiştir: *biğ* “bin” (5/35), *çeğe* “çene” (36/47), *değiz* “deniz” (79/103), *doğuz* “domuz” (3/50), *göğüllü* “gönüllü” (7/35), *öğ* “ön” (14/153), *soğ* “son” (48/30), *yēğiden* “yeniden” (72/52), *yüğ* “yün” (12/31), *adam+iğ* “adamin” (78/28), *anam+iğ* “anamin” (9/18), *bölge+niğ* “bölgenin” (56/11), *ağl+iğ+a* (← Ar. ‘ağl) “ağlın” (2/19), *bir+iğiz* “biriniz” (7/35), *kendi+iğ* “kendin” (67/18), *tüy+iğüz+ü* “tüyünüzü” (79/76), *atsa+iğ* “atsan” (4/41), *buyr-uğ* “buyurun” (32/10), *gel-d+iğiz* “geldiniz” (46/7), *bağa* “bana” (34/6), *sağa* “sana” (17/19).

Sonuç

Bu çalışmada bazıları (incelme; /*ğ*-/ < /*k*-/, /*d*-/ < /*t*-/ ötümlüleşmeleri; ünsüz kaybolmaları; /*nn*/ < /*nl*/, /*ɣn*/ < /*ɣl*/, /*nn*/ < /*nd*/ ünsüz benzeşmeleri; damak /*ɣ*/'sinin korunması vb.) diğerlerine göre daha karakteristik olmakla birlikte, Burdur ilinin ortak belirgin ses özellikleri üzerinde durulmuştur. Yapıtığımız değerlendirmeler ışığında şunları söyleyebiliriz: Burdur ili ağızlarının fonolojik yapısı, /*h*/ < /*k*/ ve /*ş*/ < /*ç*/ gibi değişimler dışında, hem bağlı bulunduğu Batı grubu ağızlarının hem de bu gruba bağlı 1. alt grubun ses bilgisi özellikleriyle (Karahana, 1996, s. 115-134, 150-151) büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak yer yer Batı grubu ağızlarından ayrışan veya söz konusu

grubun diğer alt gruplarıyla benzeşen özelliklerle de karşılaşmak mümkündür. Bu durum şüphesiz bölgede yerleşik olan Oğuzlar ve Oğuz dışı farklı Türk boylarından kaynaklanmaktadır (Karahana, 1996, s. 114-115).

Burada özellikle belirtmek gerekir ki, yer adlarında izlerine rastlanılamasa da Z. Korkmaz'ın "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İlişkisi Sorunu" makalesinde (1980, s. 21-32) verdiği bilgiler ışığında denilebilir ki Burdur ili ağızlarının oluşumunda Kınık Oğuz boyunun da büyük bir rolü olmalıdır.

Korkmaz'ın bu makalesine göre, yöre ağızlarına Kınık boyundan geçmiş olan başlıca dil özellikleri şunlardır:

1. Geniz damak /ŋ/ si, bölge ağızlarında yoğun bir şekilde kullanılmaktadır: *biŋ* "bin" (5/35), *deŋiz* "deniz" (79/103), *doŋuz* "domuz" (3/50), *göŋüllü* "gönüllü" (7/35) vb.

2. Kelime başlarında ön ve art damak /k/ ünsüzleri, ölçünlü dilden daha ileri düzeyde ötümlüleşmektedir: *geçi* "keçi" (80/99), *gendi* "kendî" (1/26), *gişi* "kişi" (72/4); *ğabağ* "kabak" (29/17), *ğoyun* "koyun" (12/25), *ğuş* "kuş" (79/70) vb.

3. Hece ve kelime sonlarında /l/ ve /r/ ünsüzleri kolayca düşebilmekte ve beraberinde telafi uzunlukları oluşmaktadır: *āmış* "almış" (49/3), *gözēdir* "güzeldir" (55/9); *vēdikleri* "verdikleri" (80/83), *yōğan* "yorgan" (10/31) vb.

4. Başka varyantları da olmakla birlikte, /-r/ ünsüzünün erimesi sonucunda, şimdiki zaman eki çoğunlukla {-I⁴yo} şeklindedir: *annadıveriyon* "anlatıveriyorum" (10/77), *biliyoy* "biliyorsun" (10/7), *deyo* "diyor" (4/12), *yıkēyoz* "yıkıyoruz" (11/1) vb.

5. Diş ünsüzleriyle ön damak /y/ ünsüzü, örnekleri bolca görülen ünlü incelmelerine sebebiyet verir: *alcek* "alacak" (11/52), *örüzger* (<< Far. rüzgâr) "rüzgâr" (60/68), *suyünü* "suyunu" (5/14), *yūyoy* "yıkıyorsun" (60/83) vb.

6. Gelecek zaman, {-cA(K)} morfemiyle karşılır. Ekin başındaki /a/ ve /e/ ünlüleri çoğunlukla düşer. Damak uyumuna uyan örnekleri de olmakla birlikte yaygınlıkla kalın fiil kök ve tabanlarına ekin ince ünlülü şekli gelir. Ünsüz uyumuna girmez daima /c/ ile kullanılır. 1 ve 2. kişi ekleri ile çekilirken büzülme hadisesi görülür: *yatcen* "yatacağım" (27/63), *yazceŋ* "yazacaksım" (15/113), *olcek* "olacak" (3/56), ısıtcez "ısıtacağız" (23/83) vb.

7. Bazı kelimelerde birincil uzun ünlüler muhafaza edilmiştir: *āş* "aç" (45/36), *bēş* "beş" (45/13), *ōn* "on" (30/15), *bū* "bu" (39/13), *ūş* "üç" vb.

8. Zamir kökenli 1. teklik şahıs eki olarak genellikle {+(I⁴n)} kullanılır: *diyoy* "diyorum" (3/53), *aŋnatcen* "anlatacağım" (63/1), *bilmen* "bilmem" (34/36) vb.

Kaynakça

- Akar, A. (2013). *Muğla ve yöresi ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Boz, E. (2001). Ünsüz düşme ve kaybolmalarında terim ve tasnif sorunu. *Türk Dili, 2001/II* (600), 856-864.
- Coşkun, M. V. (2003). Türkiye Türkçesinde ünlüler ve ünsüzler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999*, 41-50.
- Demir, N. (2002). Ağız terimi üzerine. *Türkbilig, (4)*, 105-116.
- Gülensoy, T. (1979). 24 Oğuz boyunun Anadolu'daki izleri. *Türk Halkbilim Araştırmaları Yıllığı*, 73-98.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak ili ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Gülsevin, G. (2010). *Yaşayan ve tarihî Türkiye Türkçesi ağızları*. İstanbul: Özel Kitaplar.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (1980). Anadolu ağızlarının etnik yapı ile ilişkisi sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971 (2. baskı)*, 21-32.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (1995). Eski Anadolu Türkçesinde aslı ünlü (vocal) uzunlukları. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. Cilt I. Ankara: Türk Dil Kurumu, 443-458.
- Kurgun, L. (2005). Burdur ili orun (yerleşim yeri) adlarında Oğuz izleri. *I. Burdur Sempozyumu Bildirileri*. Cilt 1. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 16-19 Kasım 2005, s. 261-266.
- Özkan, M. (2009). *Türk dilinin gelişme alanları ve eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Sağır, M. (1997). Anadolu ağızlarında ünsüzler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1995*, 391-409.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.
- Tekin, T. (1975). *Ana Türkçede aslı uzun ünlüler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Timurtaş, F. K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tuğlacı, P. (1985). *Osmanlı şehirleri*. İstanbul.
- Tuna, O. N. (1986). *Türk dilbilgisi*. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Ders Notları, Malatya.
- Tuna, O. N. (1988). Köktürk yazılı belgelerinde ve Uygurcada uzun vokaller. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1960*, 213-282.
- Yıldız, O. (2016). Türkiye Türkçesi ağızlarında geniz ünlüleri. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi, (12)*, 1-24.
- Yılmaz, E. (1991). Ana Türkçede kapalı e ünlüsü. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 151-165.

Extended Summary

Burdur is located in the lakes district of the Mediterranean region, surrounded by Antalya, Denizli, Muğla, Afyonkarahisar and Isparta. Bayındır, Büğdüz, Çavdır, Döğer, İğdir, Kayı, Yazır, Yıva and Yüreğir tribes are influential in the appearance of Burdur according to the historical documents (Sümer, 1999, p. 256-258, 317; Gülensoy, 1979, p. 73-98; Kurgun, 2005, p. 261-266).

Burdur dialects take place in the 1st subgroup of West Group Dialects among Turkish dialects of Turkey (see Karahan, 1996, p. 150-151). The most characteristic phonetical properties of Burdur dialects can be stated as follows:

Beside the phoneme vowels in the standard language, Burdur dialects include the allophone vowels of [á], [á̇], [ã], [a], [é], [ä], [ê], [i], [i̇], [õ], [ó], [ô], [ö], [ú] formed by various voice effects.

There are nasal vowels in the dialects, formed by the loss of /m/, /n/, /ŋ/ consonants because of contraction and fusion and because they transfer their nasal property to the next vowels (Yıldız, 2016, p. 1-24).

Primary long vowels are seen to be protected -although not regular- in some local words. Formed by fusion, contraction, transition, combination of consonants, stress and intonation, secondary long vowels are largely used in the local dialects.

Generally, in Burdur dialects, short vowels appear by unstressedness in internal phonemes and by connection in initial and final phonemes. Short forms of all vowels exist.

Examples are abundant for falling, high and equal diphthongs formed by the loss of the consonants of /f/, /g/, /ğ/, /h/, /k/, /m/, /n/, /ŋ/, /r/, /v/, /y/ between two vowels.

One can also see -in the Burdur dialects- these consonants found in the consonants in the standard language as well as in the changing forms of these or in the original forms of the borrowed words: [C], [Ç], [F], /ğ/, /h/, [J], /k/, [K], [K̇] /ŋ/, [P], [S], [ṡ], [Ş], [T], [v̇], [ż], [ʻ]. In the local dialects, the consonants of [ḋ], [ğ̇], [k̇], [l̇], [ṙ], [ṫ] found in borrowed words are also used.

Semi-ambiguous and lax articulated consonants are found, too. Compared with the palatal harmony in the standard language, the palatal harmony of Burdur dialects is more advanced in some words and affixes but less in some words and affixes. Harmony is ensured in some words by progressive and regressive assimilation. The relative pronoun 'ki' attains harmony with progressive assimilation.

Denominative {+leyin}, instrumental {(I)IA(n)}, possessive {+ki}, verbal adverb {+ken} and present continuous {-(I⁴)yor} can be in harmony with progressive assimilation.

Back vowels become front by tooth, gum and /y/ prepalatal consonant. For this reason, palatal harmony is spoilt in many words.

Disharmony appears in substantive verb inflexion in words ending in a vowel. Future {-(y)AcAk}, imperative-optative {(y)Am}, gerund {-(y)ArAk}, verb-makers from nouns {+IA-} and {+IAş-}, negation {-mA-}, infinitive {-mAK}, dative {+(y)}

A}, accusative {+(y)I⁴} and instrumental {(I)I A(n)}, all these affixes can spoil the harmony. Labial harmony is more advanced than the standard language in Burdur dialects. Word bases and affixes contrary to harmony in the standard language greatly attain harmony with the dialects. However, the forms spoiling the harmony are also present.

Turkish original words of /a/-/u/ voice structure in the standard language are usually used as /a/-/i/ in the dialects and are subject to the labial harmony. In addition, some borrowed words not in harmony with the standard language are used with the coherent forms. {-(I⁴)yor} and 'ki' become in harmony partly. Sometimes disharmonious forms are seen for such reasons as vowel labialization, the use of disharmonious archaic words and vowel labialization. As a result of interaction of vowel-vowel or vowel-consonant; backing, fronting, constriction, expansion, labialization and delabialization are all seen in the dialects. However, they aren't characteristic. Occasionally, mutations not directly opposite of each other are present as well. Elision in the internal phonemes is quite widespread because of unstressedness and connection. It takes place not only in narrow vowels but also in round wide vowels, different from the standard language.

Since the consonants of /l/, /r/ aren't present in the initial phonemes in the words of Turkish origin, narrow vowels are derived in the borrowed words starting with these consonants and /s/. If one of the consonants side to side in internal phonemes (especially /r/ and /l/) is fluent, a narrow vowel (especially /i/ and /i/) is usually derived between. Although not regular, the vowels of /e/, [e], /u/, [â], /u/ have appeared in some words.

It is possible to say about Burdur dialects that consonant harmony is greatly weak especially in the borrowed words and in the affixes starting with a consonant. Although the changes of /k-/ > /g-/ and /t-/ > /d-/ are widespread, the sonorisation of /k/ > /ğ/, unseen in the standard language, is quite characteristic. The most common of spirantisation is the changes of /h/ < /k/ and /s/ < /ç/ in the internal and final phonemes. It is pretty widespread in Burdur dialects as in the other dialects of Türkiye. They are among the most characteristic changes of dialects. Fusion is seen at most. Examples of consonant assimilation based on connection and affixation are quite widespread. Of these, the most interesting is the consonant assimilation occurring at the time of affixation.

Consonant alternation in Burdur dialects is widespread. Some of the words with wide vowels in the historical Turkish dialects are generally used in the same way in Burdur dialects. In addition, the original consonant /ŋ/ in the historical dialects is generally kept in bases and affixes.

Kınıks can be included in the elements influential in the formation of Burdur dialects taking the dialect properties of the region into account (Korkmaz, 1980, p. 21-32; Karahan, 1996, p. 114).

It can be said that Burdur dialects, shown in the 1st subgroup of West Group Dialects by L. Karahan (see 1996, p. 150-151), greatly correspond to the general phonetical properties of the related group.

